

Допомога для порятунку і реструктуризації підприємств у скрутному становищі: умови та ризики надання в ЄС і можливості використання в Україні

Гринчишин Я.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання
Львівського національного університету імені Івана Франка

Статтю присвячено проблемам надання допомоги підприємствам на порятунок і реструктуризацію в ЄС. Проаналізовано та систематизовано інструменти, що сприяють зменшенню спотворення конкуренції під час надання допомоги суб'єктам господарювання. Досліджено критерії сумісності допомоги на порятунок і реструктуризацію підприємств із внутрішнім ринком ЄС. Обґрунтовано доцільність використання допомоги в Україні для суб'єктів малого підприємництва.

Ключові слова: соціальні труднощі, прогалини ринку, скрутне становище підприємства, допомога на порятунок і реструктуризацію, критерії сумісності допомоги з внутрішнім ринком.

Гринчишин Я.М. ПОМОЩЬ ДЛЯ СПАСЕНИЯ И РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ В ЗАТРУДНИТЕЛЬНОМ ПОЛОЖЕНИИ: УСЛОВИЯ И РИСКИ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ В ЕС И ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Статья посвящена проблемам оказания помощи предприятиям на спасение и реструктуризацию в ЕС. Проанализированы и систематизированы инструменты, которые способствуют уменьшению искажения конкуренции при оказании помощи субъектам хозяйствования. Исследованы критерии совместимости помощи на спасение и реструктуризацию предприятий с внутренним рынком ЕС. Обоснована целесообразность использования помощи в Украине для субъектов малого предпринимательства.

Ключевые слова: социальные трудности, пробелы рынка, затруднительное положение предприятия, помощь на спасение и реструктуризацию, критерии совместимости помощи с внутренним рынком.

Grynchyshyn J.M. AID FOR RESCUING AND RESTRUCTURING OF UNDERTAKINGS IN DIFFICULTY: THE CONDITIONS AND RISKS OF PROVIDING IN THE EU AND THE POSSIBILITY OF USING IN UKRAINE

The article is devoted to the problems of providing aid for rescue and restructuring in the EU. The tools that help reduce distortion of competition in the provision of assistance to business entities, analyzed and systematized. The criteria compatibility for aid for rescuing and restructuring with EU internal market are investigated. The feasibility of using aid in Ukraine for small businesses is substantiated.

Keywords: social hardship, market failure, undertaking in difficulty, aid for rescuing and restructuring, criteria compatibility with the internal market.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Усунення з ринку нерентабельних підприємств унаслідок банкрутства є невід'ємним атрибутом ринкової економіки. Ліквідація неефективних господарських суб'єктів сприяє зниженню рівня господарських ризиків в економіці і виступає умовою її сталого збалансованого розвитку. Підтвердженням цього є значна частка банкрутств у розрахунку на 10 тис. підприємств у високорозвинених країнах, таких як Люксембург, Швейцарія, Данія та ін. [1, с. 18], тому надання державної підтримки компаніям, що потрапляють у скрутне становище, не може вважатися нормою. Стаття 107 Договору про функціонування Європейського союзу містить заборону на будь-яку допомогу, яка спотворює або загрожує спотворенню конкуренції на внутрішньому ринку [2, с. 91].

Однак вигіднішою політикою для держави у сфері банкрутства є спрямування зусиль на відновлення підприємств, які стають банкрутами, а не знищення їх, оскільки в разі оздоровлення підприємства суспільство, з одного боку, отримає нового ефективного господарюючого суб'єкта, а з іншого – збереже запас синергетичної цінності, закладеної в організацію [3]. Підтвердженням правильності такого підходу є використання серед інструментів антикризового фінансового управління політики «другого шансу», який означає повторний початок підприємницької діяльності банкрутом [4]. Окрім цього, іноді державна допомога може сприяти досягненню спільних цілей і попередженню ринкових прогалин, які виникають, коли ринки не функціонують економічно ефективним способом [5].

Актуальність даної тематики підтверджується й тим, що, відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, порядок надання державної допомоги повинен відповідати правилам ЄС [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науковій літературі проблеми виділення державної допомоги підприємствам, що перебувають у скрутному становищі, є малодослідженими. Питання державної підтримки фінансово неспроможних підприємств в Україні досліджує О. Терещенко [7, с. 334]. Автор досить глибоко характеризує функції і проблеми державної допомоги підприємствам, проте не виділяє окремо їх видів, зокрема допомоги у скрутному становищі і на реструктуризацію. Більше уваги даним проблемам приділяють зарубіжні вчені: А. Григоріан, Д. Хайнова, Б. Барбова [5], Ф. Маєр-Рігауд, Х. Мілд [8], Н. Налш [9], Р. Чіндурой, П. Мюлер, Дж. Нотаро [10], М. Феруз, Ф. Ніколайдес [11] та ін. Дослідженням питань надання державної допомоги в ЄС та Україні займаються учасники проекту ЄС «Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС» Ю. Стюарт, С. Цемнолоскіс та Я. Рогінська [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на чималу кількість публікацій, у них недостатньо систематизовано умови і ризики виділення допомоги на порятунок і реструктуризацію. Недостатньо розкрито можливість використання даних видів допомоги в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – узагальнити умови і ризики під час надання допомоги на порятунок і реструктуризацію, її позитивні і негативні сторони, розкрити можливості використання допомоги в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першу версію Настанов про державну допомогу для порятунку і реструктуризації підприємств, що перебувають у скрутному становищі, Європейська Комісія ухвалила в 1994 р. Після відповідних етапів удосконалення (1997, 1999, 2004 рр.) остання версія Настанов була ухвалена в 2014 р. [12]. Настанови містять рекомендації країнам-членам узгодити наявні схеми надання допомоги з умовами Європейської Комісії.

Варто зауважити, що політика державного сприяння фінансовому оздоровленню окремих підприємств чи галузей економіки отримує досить контроверсійні оцінки. Як зазначає О. Терещенко, надаючи фінансове сприяння

господарюючим суб'єктам, уряд отримує вигоду в короткостроковому періоді, однак переносить вирішення проблем, які існують в окремих галузях чи секторах економіки, на майбутні покоління [7, с. 336]. Допомога на порятунок і реструктуризацію належить до категорії найбільш потенційно спотворюючих конкуренцію видів державної допомоги, зміщуючи витрати неефективних підприємств на здорових конкурентів [7, с. 336]. Навіть сама можливість допомоги на порятунок і реструктуризацію призводить до шкідливого спотворення інвестиційних стимулів, заохочуючи неефективні фірми бути більш ризикованими й ефективні фірми до меншого ризику під час прийняття рішення щодо інвестицій [8; 11]. За державного втручання в ринкові процеси шляхом адміністративного перерозподілу ресурсів від одних суб'єктів господарювання на користь інших деформується конкурентне середовище і подаються хибні сигнали учасникам ринку [7, с. 336]. На додаток до цього очікування допомоги на порятунок і реструктуризацію штучно знижує вартість капіталу для підприємств, які, швидше за все, отримають допомогу. Це зниження їх вартості капіталу теж є спотворенням конкуренції [8].

З іншого боку, допомогу на порятунок і реструктуризацію підприємствам, що працюють у несприятливих регіонах, можна вважати добре продуманим інструментом політики для зниження рівня місцевого безробіття і запобігання соціальним труднощам [8]. Іноді державна допомога може сприяти досягненню мети Європейського Співтовариства і запобігання ринковим прогалинам, які виникають, коли ринки не функціонують економічно ефективним способом. Надання державної допомоги з боку держави-члена в такому разі може поліпшити цю ефективність і сприяти подальшому розвитку підприємства і регіону [5].

Можливість для неефективних фірм залишатися на ринку може бути допущена тоді, коли можна очікувати, що підприємство буде мати можливість відновити себе, стати знову прибутковим і врешті-решт погасити допомогу. Крім того, допомога на порятунок і реструктуризацію може бути дозволена, якщо підприємство велике і від нього залежать багато місцевих постачальників, тому банкрутство такого суб'єкта позбавило би багатьох людей зайнятості [5].

Детальніший перелік соціальних труднощів або прогалин ринку, в яких допомога може бути виправдана, поданий у Настановах:

- високий рівень безробіття (порівняно з ЄС або середнім по країні);
- ризик зриву важливої діяльності;
- важлива системна роль у регіоні або секторі;
- ризик переривання послуг загальноєкономічного значення;
- неспроможність кредитних ринків;
- непоправна втрата технічних знань або досвіду;
- інші подібні ситуації [13].

Дослідження деяких науковців показують, що підприємства, які отримали допомогу, мають більш високу ймовірність виживання, ніж ті, які її не отримали [9]. Водночас інші дослідження показують значну кількість банкрутств серед компаній, які отримали допомогу на порятунок. Це дає змогу окремим науковцям припускати, що детермінанти виживання знаходяться за рамками політики державної допомоги на порятунок і реструктуризацію [10, с. 175].

Враховуючи наявність суттєвих ризиків, підприємства повинні мати право на отримання державної допомоги тільки тоді, коли вони вичерпали всі варіанти на ринку і де така допомога необхідна для того, щоб досягти чітко визначеної мети, яка представляє спільний інтерес.

Зважаючи на суперечливість і ризикованість державної допомоги, Європейська Комісія рекомендує державам-членам застосовувати низку інструментів, які б сприяли зменшенню спотворення конкуренції (рис. 1).

Підприємство вважається в скрутному становищі, якщо без державної допомоги воно може припинити діяльність у короткостроко-

вій чи середньостроковій перспективі. Згідно з Настановами, підприємство вважається в скрутному становищі, якщо має місце принаймні одна з таких умов:

- коли більше 50% акціонерного капіталу компанії було втрачено через накопичені збитки;
- коли підприємство є предметом колективного спору про неплатоспроможність чи задовольняє критерії, відповідно до національного законодавства, щодо неплатоспроможності на вимогу кредиторів;
- коли велике підприємство протягом мінімум двох років має коефіцієнт заборгованості більше 7,5 та відношення процентних платежів нижче 1,0 [6].

Допомога на порятунок і реструктуризацію не може застосовуватися до новостворених фірм або підприємств, утворених на базі старих суб'єктів господарювання [14]. Підприємства, щоб бути визнаними у скрутному становищі, повинні працювати на ринку не менше трьох років. Суб'єкти господарювання з терміном функціонування на ринку більше трьох років, які є частиною більшої бізнесової групи, не визнаються такими, що перебувають у скрутному становищі, незалежно від їх фінансового стану, за деякими винятками [12].

Окрім умов, які визначають сферу застосування допомоги на порятунок і реструктуризацію, у Настановах наведено критерії сумісності з внутрішнім ринком (рис. 2), які деякі автори називають «фільтрами», призначеними для перевірки відповідності надання допомоги спільним інтересам [15].

Основним економічним обґрунтуванням державної допомоги є підвищення ефектив-

Рис. 1. Інструменти, які сприяють зменшенню спотворення конкуренції під час надання допомоги на порятунок і реструктуризацію підприємств

Джерело: складено на основі [12]

ності для оптимізації загального добробуту [9]. Для цього допомога повинна бути спрямована на запобігання соціальним труднощам або відновлення прогалін ринку.

Настанови містять вимогу до державчленів, які мають намір надати допомогу на реструктуризацію, забезпечити порівняння з альтернативним сценарієм, що не передбачає державної допомоги [12].

Доцільність допомоги означає, що заходи допомоги не будуть уважатися сумісними, якщо інші менш негативні заходи дають змогу досягнути такої ж мети [12]. Держави-члени під час надання допомоги на відновлення платоспроможності або реструктуризацію підприємств повинні гарантувати, що така допомога сприяє досягненню поставлених цілей у спосіб, що найменше спотворює конкуренцію та не несе за собою надмірної компенсації [6].

Для отримання стимулюючого ефекту держави-члени, які мають намір надати допомогу на реструктуризацію, повинні продемонструвати, що за відсутності допомоги підприєм-

ства можуть бути реорганізовані, продані або ліквідовані і, таким чином, не буде досягнуто мети Європейського Співтовариства [12].

Пропорційність допомоги означає, що допомога не повинна перевищувати мінімуму, необхідного для досягнення мети спільного інтересу. Допомога на порятунок повинна бути обмежена сумою, необхідною для підтримки підприємства в бізнесі протягом шести місяців.

Обсяг та інтенсивність допомоги на реструктуризацію повинні обмежуватися суворим мінімумом, необхідним для здійснення відповідних заходів, у межах наявних фінансових ресурсів одержувача, його акціонерів або бізнес-групи, до якої він належить. Зокрема, має бути забезпечений достатній рівень власного внеску у витрати реструктуризації, який повинен становити не менше 50% витрат на реструктуризацію [12].

Кошти для порятунку підприємства (у формі позики або гарантії) можуть бути надані тільки після вивчення шансів підприємства на успішний розвиток, а кошти на реструктуризацію –

Рис. 2. Зміст критеріїв сумісності допомоги на порятунок і реструктуризацію підприємств із внутрішнім ринком

Джерело: складено на основі [6; 12]

після схвалення плану реструктуризації, який би дав фірмі змогу успішно працювати впродовж тривалого періоду [16].

Допомога для покриття збитків повинна надаватися тільки на умовах, які включають адекватний розподіл тягаря з боку наявних інвесторів. Адекватний розподіл тягаря зазвичай означає, що будь-яка державна допомога повинна надаватися після компенсації втрат акціонерами і кредиторами підприємства [12].

Негативні наслідки допомоги повинні бути обмежені так, щоб вони були меншими за позитивні. Для створення такого позитивного балансу та уникнення негативного впливу на конкуренцію та торгівлю між державами – членами ЄС під час надання допомоги на реструктуризацію повинні бути вжиті заходи, які б обмежували спотворення конкуренції: структурні, поведінкові, заходи з відкриття ринку.

Для зниження моральних утрат, стимулів до надмірних ризиків і потенційних конкурентних спотворень допомога повинна бути надана підприємствам у скрутному становищі стосовно тільки однієї операції з реструктуризації. Це називається принципом «один раз, останній раз» [12].

Прозорість допомоги полягає в тому, що держави-члени, Європейська Комісія, економічні оператори та громадськість повинні мати простий електронний доступ до всіх відповідних актів та інформації про надану допомогу [6].

Що стосується України, то надання допомоги на відновлення платоспроможності та реструктуризацію суб'єктів господарювання передбачене Законом «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [17]. Окрім підстав, які передбачені в Настановах ЄС, в Україні, на нашу думку, є додаткові особливості, що роблять актуальним даний вид допомоги, особливо для підприємств малого і середнього бізнесу. До них можна віднести незавершеність процесу реструктуризації еко-

номіки, зосередженість державної допомоги (у різних видах) переважно на великому бізнесі, порівняно низька роль малих і середніх підприємств щодо зайнятості і частки у ВВП, катастрофічно низький рейтинг України щодо вирішення проблем неплатоспроможності підприємств. Доцільність підтримки малих і середніх суб'єктів господарювання підтверджується й тим, що, за висновками Європейської Комісії, допомога таким підприємствам спотворює конкуренцію меншою мірою, ніж великим. Виходячи із цього, Настановами 2014 р. введено нову концепцію тимчасової підтримки реструктуризації для малих і середніх підприємств, яка значно спрощує державне фінансування заходів із реструктуризації [12].

Висновки з цього дослідження. Державна допомога на порятунок і реструктуризацію відзначається контроверсійністю. З одного боку, державне сприяння фінансовому оздоровленню окремих підприємств спотворює конкуренцію, зміщуючи витрати неефективних підприємств на здорових конкурентів. Ураховуючи наявність значних ризиків, Європейська Комісія забороняє надання державної допомоги підприємствам, однак така заборона не є абсолютною. Допомога може бути виправдана соціальними труднощами або прогалинами ринку. Для зменшення спотворення конкуренції Європейська Комісія розробила низку інструментів, які наведено в Настановах державам-членам щодо надання допомоги на порятунок і реструктуризацію підприємств. Ці інструменти регламентують вимоги до суб'єктів, яким надається допомога, а також критерії сумісності допомоги із внутрішнім ринком. Незважаючи на ризикованість державного втручання в діяльність суб'єктів господарювання, в Україні є підстави, що надають актуальності допомогі на порятунок і реструктуризацію, особливо для підприємств малого і середнього бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Corporate insolvencies in Europe 2015/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.creditreform.lt/fileadmin/user_upload/CR-International/local_documents/lt/Documents/2016-Corporate_Insolvencies_in_Europe_2015-2016.pdf.
2. Consolidated version of the treaty on the functioning of the European Union / Official Journal of the European Union. 26.10.2012. – Р. 47–199 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_2&format=PDF.
3. Гареев А.Р. Институт банкротства в России: роль, перспективы развития / А.Р. Гареев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.econorus.org/consnp/files/pd1m.doc.
4. Commission recommendation of 12.3.2014 on a new approach to business failure and insolvency (Brussels, 12.3.2014, C(2014) 1500 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/justice/civil/files/c_2014_1500_en.pdf, accessed November 2014.

5. Grigorian A. The Past, Present and Future of the Rescue and Restructuring Guidelines for Undertakings in Difficulty. State Aid & Public Procurement in the European Union / A. Grigorian, D. Hainova, B. Barbova [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.maastrichtuniversity.nl/sites/default/files/2014/The_Past,_Present_and_Future_of_the_Rescue_and_Restructuring_Guidelines_for_Undertakings_in_Difficulty.pdf.
6. Стюарт Ю. Україна повинна обережно поставитись в майбутньому до правил надання державної допомоги ЄС щодо відновлення платоспроможності та реструктуризації підприємств, що знаходяться в скрутному становищі / Ю. Стюарт, С. Цемнолонскіс, Я. Рогінська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Article-on-State-Aid-rescue_UKR.pdf.
7. Терещенко О.О. Антикризове управління фінансами підприємств : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.04.01 / О.О. Терещенко ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2005. – 496 с.
8. Maier-Rigaud F. The Rescue & Restructuring Aid Guidelines of the European Commission – An economic point of view / F. Maier-Rigaud, C. Milde [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2560227.
9. Nulsch N. Is Subsidizing Companies in Difficulties an Optimal Policy? An Empirical Study on the Effectiveness of State Aid in the European Union / N. Nulsch [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iwh-halle.de/fileadmin/user_upload/publications/iwh_discussion_papers/9-14.pdf.
10. Chindooroy R. Company Survival Following Rescue and Restructuring State Aid / R. Chindooroy, P. Muller, G. Notaro. – European Journal of Law and Economics 24(2), February 2007. – P. 165–186.
11. Ferruz M.A.B. The Economics of State Aid for the Rescue and Restructuring of Firms in Difficulty: Theoretical Considerations, Empirical Analysis and Proposals for Reform / M.A.B. Ferruz, P. Nicolaidis [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://aei.pitt.edu/58623/1/beer15_\(27\).pdf](http://aei.pitt.edu/58623/1/beer15_(27).pdf).
12. Guidelines on State aid for rescuing and restructuring non-financial undertakings in difficulty. Communication from the Commission. (2014/C 249/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014XC0731\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014XC0731(01)).
13. Galindo B.R. Practical application of the EU State Aid control rules. DG Competition / B.R. Galindo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euchinacompany.org/attachments/article/453/Practical%20application%20of%20the%20EU%20State%20Aid%20control%20rules.pdf>.
14. Державна допомога виробникам в Україні: реформування відповідно до норм СОТ та ЄС / В. Ваврищук та ін. ; ред. С. Касьянов ; Український центр міжнародної інтеграції. – К. : Нора-Друк, 2004. – 86 с.
15. Biscaretti di Ruffia C. European Union Guidelines on State Aid for Rescuing and Restructuring Non-Financial Undertakings in Difficulty / C. Biscaretti di Ruffia and A. Villa. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gtlaw.com/supplemental/MARreport12d>.
16. EU State Aid. EU Commission Consults on New Rules on State Aid for Companies in Difficulty, 3 December 2013 / Sullivan & Cromwell LLP [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.sullcrom.com/siteFiles/Publications/SC_Publication_EU_State_Aid.pdf.
17. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 1 липня 2014 р. № 1555-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>.